

Amikor az imént a példákat hiányoltam az ismeretközlő szövegekből, magától értetődő forrásként a szépirodalomra (is) gondoltam. Az elbeszélő művek kimeríthetetlen tárházai az emberi helyzeteknek, viszonylatoknak, magatartásoknak, az értékek érvényesítésének vagy bűnös semmibevételének. A tankönyv sokszor közül irodalmi szemelvényeket, de kivétel nélkül líraiakat, s nem is mindig elsőrendű alkotásokból. Nem árt megszívlelni, hogy a tanító vagy „erkölcsnemesítő” líra rendszerint (persze nem okvetlenül) lapos, közhelyes, és nem képvisel igazi esztétikai értéket. De még a nagy költői alkotások kiragadott sorai is azonnal elveszítik az eredetivel való szoros egész-rész kapcsolatukat, s ha lemetsszük őket a törzsről, elsatnyulnak. Így jár a Vörösmarty-idézet („Mi dolgunk a világon? Küzdeni erőnk szerint a legnemesbékért” – a könyvben otromba helyesírási hibával!), mely tartalmát vesztő általánosságba fordul a megszenvedetten drámai előző gondolatsor nélkül. Az erkölcsi nevelésben véleményem szerint az epika nyújthat nagyobb és életszerűbb támogatást, mint a líra.

E kritikai megjegyzések ellenére szívesen ajánlhatjuk a pedagógusok figyelmébe e páros etikai taneszközt. Hasznos fogódzót, elméleti alapot fog jelenteni akár osztályfőnöki órák, akár erkölcsi témájú beszélgetés, viták szervezéséhez. Talán egy második kiadáshoz készülő átdolgozásokor a szerzők megfontolásra érdemesnek tartanak néhány itt megpendített gondolatot.

JEGYZET

- (1) *Nicolai Hartmann: Az erkölcsi követelmények lényegéről.* In: *Lételméleti vizsgálódások.* Ford.: *Redl Károly.* Gondolat, Budapest, 1972.

S

Szabó Pál Tivadar (szerk): Erkölcspótló vázlatok. Tankönyvpótló jegyzet és szöveggyűjtemény. I. kva 1994.

HONFFY PÁL

Az önismeret fejlesztése

Az általános iskola harmadik és negyedik osztályos tanulói, pedagógiai vezeték mellett, képesek az erkölcsi fogalmakat és a hozzájuk kapcsolódó normákat – életkoruknak megfelelő szinten – elsajátítani, bár ez nem könnyű feladat a gyerekek számára.

Negyedik osztályos napközis csoportomban egy konfliktusmegoldást célzó szociometriai felmérés során kiderült, hogy tanítványaim pozitív erkölcsi tulajdonságokat alig tudnak megnevezni. Szinte kizárólag negatív jelzőket használnak társaik magatartására vonatkozóan. Nyilvánvalóvá vált, hogy az önismerettel is gondjuk van. Ezen a téren tudásukat gyarapítani kell.

A Hétszínvilág című olvasókönyv olvasmányai lehetővé tették az önismeret fejlesztésének előkészítését. A szereplők erkölcsi érzelmeinek, cselekedeteinek, tulajdonságainak megbeszélése során a gyerekek gyakran magukra ismertek. A szeretet, az élet, a család című témakör nagy részének feldolgozása – napköziben való gyakorlása – után meglehetősen megnőtt a gyermekek érdeklődése az erkölcsi tulajdonságok iránt.

Tervet készítettem a pozitív erkölcsi tulajdonságok megnyilvánulásainak mindennapos megfigyelésére. A terv végrehajtása előtt azonban tudni akartam a gyerekek véle-

ményét egy erkölcsi tulajdonságokat kifejező szavakat tartalmazó, általam készített listáról. Az első napon csak a pozitív tulajdonságok listáját tettem le az asztalomra. Tanulóim körbeállták, s elkezdtek tanakodni: Mit lehetne ezzel kezdeni? Javaslaik a következők voltak: Az erkölcsi tulajdonságokat kifejező szavak után írjuk oda

- annak a monogramját, akire jellemző,
- a magyarázatot, melyik szó mit jelent,
- az ellentettjét.

A b) javaslatot a többség elvetette, az a) javaslat minden gyerek tetszését megnyerte. A megvalósítás mikéntjén azonban tovább tanakodtak:

– A monogramot írjuk oda (ahányszor csak jellemzően viselkedett valaki), vagy annyiszor húzzuk alá a nevét.

- Fekete pontot tegyünk a rosszhoz, a jóhoz meg pirosat.
- Írhatunk piros pluszt is és fekete mínusz.

A lelkesedés az egekig hágott, olyannyira, hogy csitítani kellett a csoportot. Elmondtam, hogy egyelőre várniuk kell, amíg elkészíték egy táblázatot, ahová mindenkinek felírom a nevét. Addig megbeszéljük, melyik szó mit jelent.

Mivel tartani lehetett attól, hogy egyes gyerekek rubrikái túl gyorsan megtelnek fekete mínuszokkal, ezért eredeti tervemnél maradtam: csak a pozitív erkölcsi tulajdonságokat kifejező szavak listáját függesztettem ki a tanteremben, s a táblázatba csak piros plusz jeleket írhattak be a gyerekek egymás nevéhez.

Tulajdonságok	Nevék (monogramok)
erkölcsös, erényes	
megbízható	
segítőkész	
önzetlen	
jóindulatú	
figyelmes	
előzékeny	
udvarias	
tapintatos	
szorgalmas	
kitartó	
pontos	
becsületos	
fegyelmezett	
szerény	
igazmondó	
rendes	
gondos	
takarékos	
szófogadó	
együttműködő	

Tulajdonságok	Nevék (monogramok)
jószívű	
engedelmes	
igyekező	
illetludó	
kötelességtudó	
szolgálatkész	
igazságos	
öntudatos	
óvatos	
kedves	
barátságos	
igényes	
dolgos	
türelmes	
megértő	
erélyes	
együttérző	
szavahihető	
igazságszerető	
önálló	

A gyerekek kedvenc foglalatostudása lett a pozitív erkölcsi tulajdonságok megnyilvánulásainak megfigyelése. Szabadidejük jó részét a táblázat előtt töltötték, s vidáman írogatták egymásnak a pluszokat. A hangulat nagyszerű lett. Megértés, jóindulat, egyetértés... Soha egy hangos szó vagy verekedés. A fegyelem, a szorgalom, a kitartás, a pontosság, a segítőkészség egyik napról a másira feltűnően javult.

A tudatossági szint a magatartás-figyeléssel, s az állandó megbeszélésekkel sokat fejlődött. Hogy ezeket az ismereteket kicsit elmélyítsem, magyar szólásokat és közmondá-

sokat gyűjtöttem, s irodalmi szemelvényeket olvastam fel a *Lelki egészségtan* című sorozatból.

A gyerekek számára külön gondot jelentett az erényes, erkölcsös fogalma. Sokszor megkérdezték, mit is jelent ez. E tulajdonsághoz egyetlen pluszt sem tudtak beírni.

Felolvastam Voltaire-től egy idézetet: „Mi az erény? Ha az ember jót tesz felebartjával. Nevezhetek-e erénynek mást, mint ami javamra szolgál? Én ínségben élek, te bőkezű vagy; veszélybe kerülök, segítségemre sietsz; félrevezetnek, fölvilágosítasz az igazságról; senki sem törődik velem, megvizgasztasz; tudatlan vagyok, tanítasz: pesze, hogy erényesnek foglak nevezni.”

A magatartás-figyelés körülbelül két hónapig tartott. Befejezése után a társas kapcsolatok pozitívumai megmaradtak, ám a munkaerkölcs romlott. Az önbizalom, az önbecsülés, a magabiztosság javulása különösen a gyengébb tanulóknál volt szembetűnő.

JEGYZET

Bíró Katalin: Erkölcsei tudatossági szintvizsgálatok. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.

Kardos Jánosné: Erkölc és kereskedelem. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1982.

Etikai kislexikon. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1984.

Osztályfőnöki kézikönyv az általános iskola 1-4. osztálya számára, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978.

MAVRONYI GYULÁNÉ

Hasonmás – Az ember kettőssége

A közelmúltban az OKI Embertan műhely vendége volt Halász László pszichológus. Műve egyik aspektusát szenvedélyes önvallomása világította meg a lelkiész-szociológus opponenssel lefolytatott pódiumbeszélgetésben.

„El nem múlt ámullattal tölt el, hogy egyazon emberben egy időben vagy rövid idő múlván milyen végletesen ellentmondó érzések, gondolatok és cselekedetek lépnek fel” – írta a szerző a *Magvető* gondozásában 1987-ban megjelen *Mi fér meg az emberben?* című könyvében. Úgy látta, hogy az ember sokkal inkább arra van „programozva”, hogy az összeegyeztethetlent összeegyeztethető lelki manővereket végezzen, semmint a belső ellentmondásmentességre. Röviddel munkája megjelenése után úgy érezte, hogy az elbeszélő irodalom számos bonyolult, izgató jelenség között a hasonmások bemutatásával is elébevágott a pszichológiának. A meghökkentően felgyorsult társadalmi változások fényében még élesebben rajzolódtak ki az irodalmi hasonmások tesztelése során a szerző által szem előtt tartott emberkép kontúrjai.

S hogy a szerző a végletekig hű maradjon eredeti nézőpontjához, az olvasó inspirálása céljából „Kitalált (irodalmi) és valóságos hasonmások”-at, valamint „Történelmi és sorsvázlatok”-at mutat be nekünk, megtévezve egy vizsgálati beszámolóval, mely az MTA Pszichológiai Intézete által – egy többirányú értékutatás részeként – négy különböző életkorú és iskolázottságú csoport bevonásával végzett kísérlethez készült. A kettősség – sokak mai véleményének tükrében című függelék elolvasása után jó szívvel ajánlom pedagógustársaimnak továbbgondolásra, hasznosításra a könyvet, melyet nem terhelnek lábjegyzetek, ám a jelenség bőséges jelentésgazdagságának érzékeltetésére a mű végén, fejezetenként csoportosított bőséges bibliográfiát kínál.